

Ukrutný konec čtenáře krváků

Kampaň F. A. Urbánka proti kolportážním románům
jako případ morální paniky
Markéta Holanová

„Tyhle krvavé romány neztropily na světě posud nic dobrého!“ povzdechl si v roce 1883 autor glosy otištěné v posledním čísle *Urbánkova věstníku bibliografického*.¹ Noticka informovala o udělení pokuty pražské hokynářce Anně Popenšelerové za nedovolenou kolportáž tzv. krvavých románů. Popenšelerová se proti rozhodnutí odvolala: koupila sice značné množství těchto sešitků, ale používala je pouze jako balicí papír. Vzhledem k nedostatku důkazů byla hokynářce pokuta odpuštěna.

Glosa symbolicky uzavírá nejen projekt časopisu věnovaného bibliografii, ale je též labutí písní kampaně proti krvavým románům, která se kolem nich rozvinula v osmdesátých letech 19. století a jejíž vůdčí osobností byl právě František Augustin Urbánek. V následující studii chceme tuto kampaň představit jako případ tzv. morální paniky. Tu tvořil rozsáhlý komplex jevů. V této stati se zaměříme zejména na dva elementy: na publicistickou kampaň vedenou F. A. Urbánkem na stránkách *Urbánkova věstníku bibliografického* a na povídku Václava Špačka *Knihy ďáblovy*, kterou chápeme jako specifickou součást Urbánkova tažení – vyšla jako třetí svazek Urbánkovy knihovny pro lid. Tato próza líčí historii rodiny, která se neubrání nástrahám kolportéra a po přečtení jediného sešitu „krvákům“ propadla. Povídka v duchu tradice výchovné prózy názorně zobrazuje jak fyzické, tak duševní následky, které špatná četba podle autora zanechává na tzv. naivních čtenářích.

„Panika v městečku“

Pojem morální panika pochází z oblasti sociologie médií. Poprvé ho komplexně využil britský sociolog a kriminolog Stanley Cohen v monografii *Folk Devils and Moral Panics* (1972), jež popsala reakci médií na nepokoje mezi subkulturami mládeže ve východoanglickém Clactonu v roce 1964. Zásadní roli zde sehrála mediální prezentace události – z relativně marginální potyčky se stalo téma titulních stránek novin. Jako případy morální paniky začaly být od počátku sedmdesátých let označovány obavy či reakce, jež byly s ohledem na reálnou situaci neadekvátní nebo disproporční. Za jiných okolností by řada těchto událostí zůstala neregistrována nebo by jim byla věnována minimální pozornost, ale v onu chvíli – často v období společenského neklidu či změn – byly interpretovány jako ohrožení hodnot dané společnosti.

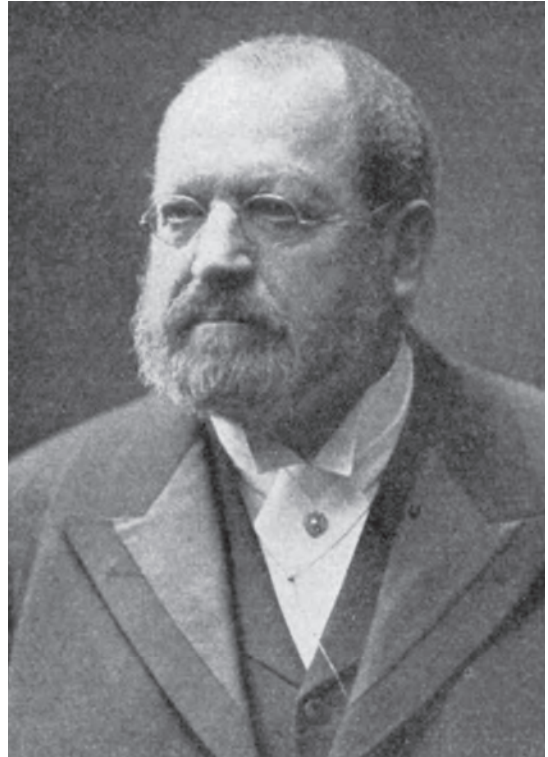
Rysy morální paniky, které Cohen zmiňuje, jsou ve své podstatě paradoxní: jevy vyvolávající hyperbolické reakce jsou prezentovány jako nové, ale zároveň představují prvky tradičně demonizovaného fenoménu.² Cohen zde užívá termínu lidový démon (*folk*

1) „Laciné romány (Ze soudní síně)“, *Urbánkův věstník bibliografický* 4, 1883, č. 8/10, s. 272.

2) Stanley Cohen: *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*, London – New York, Routledge 2011, s. viii.

devil), označujícího elementy nebo sociální skupiny, které v myšlení většiny představují nebezpečí a v průběhu kampaně jsou označeny za původce problému (například pedofilové či přistěhovalci, ale může jít též o filmy zobrazující násilí). Čin, jenž spustil morální paniku, může být nebezpečný sám o sobě, ale může též signalizovat hlubší problém: například násilné trestné činy mladistvých jsou chápány jako výpověď o nedobrému stavu společnosti, jež je umožňuje. Typickým příkladem je vražda dvouletého Jamese Bulgera, již spáchali dva desetiletí chlápce v únoru 1993, či střelba na střední škole Columbine u coloradského Littletonu v dubnu 1999. Právě tento typ činů bývá doprovázen nejsilnějším hledáním kauzality, tedy tázáním po příčině skutku, především proto, aby se v budoucnu mohlo podobné události zabránit. V případě Bulgerovy vraždy se rozvinula široká diskuse o filmech, jež explicitně zobrazují násilí, konkrétně se jednalo o snímek *Child's Play 3 (Dětská hra 3*, rež. Jack Bender, 1991), který si prý vypůjčil otec jednoho z vrahů. Následovala kampaň požadující stažení tohoto snímku z půjčoven. Jeden z řetězců videopůjčoven kopie spálil, pálení násilných filmů zorganizoval rovněž deník *The Sun*.³

Nejčastěji bývá morální panika zmiňována v souvislosti s reakcí na jevy, jež se dotýkají kriminality mládeže (drogy, násilné trestné činy) a jejich subkultur. Jako produktivní se však tento koncept ukazuje i pro oblast kultury. Nejednou se totiž s jevem, jenž je možné označit jako morální panika, setkáváme v období prosazování nového média, které vzbuzuje otázky a obavy. Tématu naší studie jsou blízké kapitoly z monografie *Youth, Popular Culture and Moral Panics* britského literárního vědce Johna Springhalla, které popisují intervence proti tzv. *penny dreadfuls*, levným periodickým tiskům čteným zejména chlápce.⁴ Zaznamenána je akce z druhé poloviny sedmdesátých let 19. století vrcholící zabavením čtyř tisíc výtisků časopisu *The Wild Boys of London*.⁵ Zásah iniciovala Společnost pro

František Augustin Urbánek Nakladatel, redaktor a bibliograf F. A. Urbánek, vůdčí postava kampaně proti krvavým románům.

Zdroj: Václav Mikota (ed.): *Kniha a národ 1879-1939*, Praha, Svaz českých knihkupců a nakladatelů 1939, s. 41.

3) Tamtéž, zvl. s. ix-x, xiii-xiv; John Springhall: *Youth, Popular Culture and Moral Panics. Penny Gaffs to Gangsta-Rap, 1830-1996*, Basingstoke, Macmillan Press Ltd. 1998.

4) J. Springhall: *Youth, Popular Culture and Moral Panics*, cit. dílo, s. 38-97. Mezi nejznámější řady patří *Boys of England*, *Black Bess* či *The Black Highwayman*.

5) John Adcock: „The Wild Boys of London; or, the Children of the Night“, *Yesterday's Papers Archive*, <<http://yesterdaypapersarchive.blogspot.cz/2008/03/wild-boys-of-london.html>>, přístup 25. 5. 2014.

potlačení neřesti (*Society for the Suppression of Vice*) na základě zákona britského právníka a politika barona Johna Campbella o obscénních publikacích z roku 1857.⁶

Cohen popisuje morální paniku jako proces, jenž se uskutečňuje v několika etapách. V úvodní fázi probíhá hledání potenciální hrozby, tedy snadno pranýřovatelného jevu nebo osoby, ale též „výběr“ vhodné oběti. Morální panika často operuje s tzv. faktoidy, tvrzeními, jež jsou těžko verifikovatelná, sporná či přímo lživá, ale jsou prezentována jako skutečná. Dlouhodobým a častým opakováním bývá takový jev přijímán jako reálný fakt.

V následující fázi tzv. strážci morálky či morální autority (*moral entrepreneurs*; může jít například o kněze, soudce, psychology apod.) vyjadřují pohoršení či neklid a označují původce. Spoléhají se přitom na souhlas široké veřejnosti, jež si žádá zásah proti danému fenoménu. V těchto chvílích sehrávají klíčovou roli média, která element označený jako problematický prezentují už s interpretačním posunem (situaci generalizují, zveličují následky apod.) a výrazně se podílejí na tzv. sociální exkluzi problematického prvku.⁷ Rovněž mohou vzbuzovat zdání, že si společnost žádá zásah.

Závěrečná fáze, odeznívání, může přinést společenské změny (například přijetí zákonů regulujících daný jev), ale v řadě případů morální panika mizí bez viditelných výsledků, respektive přechází do latentní fáze a zůstává přítomna v kulturní paměti společenství.

Ubohý čtenář

V našem případě je faktoidem představa o přímém psychofyzickém vlivu četby na čtenáře, s níž se setkáváme nejpozději od 18. století (již mnohem dříve je tato myšlenka jedním z centrálních témat románu Miguela de Cervantese *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*).⁸ Vznik knih, jejichž prvořadým cílem není vzdělání, ale zábava, vzbuzoval obavy. Zde můžeme vidět počátek pozvolného konstituování představy tzv. naivního čtenáře, jehož nekritický přístup k četbě a fikčnímu světu může následně přímo ovlivnit jeho chování, a definování nebezpečí, před nímž je třeba naivní čtenáře chránit. V průběhu 19. století byly za naivní čtenáře pokládány zejména nižší sociální vrstvy, děti a ženy.⁹

Představa škodlivé četby se v průběhu staletí měnila. Před nástupem osvícenství byly za nebezpečné považovány texty interpretované jako útok na náboženské hodnoty. Zásadní zlom přišel s osvícenstvím: roli nežádoucího zaujal text bez umělecké či poznávací hodnoty, „porušující cosi jako ‚pravdu‘ kultury“.¹⁰ Vztah mezi uměleckou a populární literaturou se postupně vyhraňoval, populární literatura se ocitala za hranicí přijatelného a byla vnímána jako neliteratura.

6) Viz J. Springhall: *Youth, Popular Culture and Moral Panics*, cit. dílo, s. 81. Springhall též upozorňuje na to, že tento zákon byl uplatněn i v padesátých letech 20. století proti sérii paperbacků s postavou Hanka Jansona.

7) K sociální exkluzi viz Jaromír Volek: „Konstrukce morální paniky a sociální exkluze“, *Sociální studia* 5, 2000, č. 5, s. 97–113.

8) Stručně viz Jiří Trávníček: „Beletrie a čtenáři“, in též: *Čtenáři a interneti. Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2010)*, Brno, Host - Národní knihovna ČR 2011, s. 15–26.

9) Viz Martyn Lyons: „New Readers in the Nineteenth Century: Women, Children, Workers“, in Guglielmo Cavallo, Roger Chartier (eds.): *A History of Reading in the West*, Amherst, University of Massachusetts Press 1999, s. 313–344.

10) Pavel Janáček: *Literární brak. Operace vyloučení, operace nahrazení, 1938–1951*, Brno, Host 2004, s. 31.

Dobrou variantu četby, nezřídka označovanou přímo jako lék, představovaly v 19. století zejména mravoučné povídky, často spojené s náboženskými hnutími. Nešlo o jev časově či místně omezený – typově podobné tisky nalézáme už na počátku 19. století v českých zemích (například povídky Matěje Václava Krameria)¹¹ a ještě o něco dříve též v anglosaském světě (například povídky Hannah Moreové). Podobné argumenty, které používá například Moreová na konci 18. století (křesťanské povídky jako „protijed proti jedu, který proudí kanálem vulgárních a prostopášných publikací“),¹² nalezneme o století později v povídce Václava Špačka *Knihy ďáblovy*, prezentované jako lék proti nákaze z četby krvavých románů.

Knihy ďáblovy

Krvavé romány, zábavná próza velkého rozsahu se senzačními náměty, vydávaná v sešitech na pokračování a šířená především kolportáží, ztělesňovaly jednu z představ škodlivé literatury v českých zemích.¹³ Prakticky od počátku vstupu do literárního oběhu provázelo tento typ produkce razantní odmítání ze strany literární kritiky, osvětového hnutí i kléru. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 19. století se nesoustavná kritika zkoncentrovala v rozsáhlou publicistickou kampaň, jejíž součástí byla i Špačkova povídka. V následujícím rozboru chceme poukázat na některé strategie, kterými tato próza formovala vznik morální paniky: označení viníka, popis obětí, hyperbolizovaný zločin a výběr morálních autorit, jejichž zásah představuje pokus o řešení problému.

Autorem *Knih ďáblových* byl učitel Václav Špaček, jehož bibliografie zahrnuje především výchovnou prózu. Většina Špačkových povídek odsuzuje z katolických pozic patologické problémy společnosti jako alkoholismus (*K holi žebrácké*, Praha, Fr. A. Urbánek 1882) či hazardní hry (*Loterista*, Praha, Fr. A. Urbánek 1883) a kriticky se staví též proti myšlenkovým proudům, jež nesouzněly s dobovým konzervativním náhledem na svět. Akcentoval se v nich také tradiční nacionální antagonismus – téměř samospasitelná role češtiny a vlastenectví a destruktivní vliv němčiny a německého živlu. Názorně to dokládá Špačkova povídka *Ve vlasti cizincem* (1885), pojednávající o životě dvou chlapců. Václav, který dochází do českých škol, se stává knězem a je pýchou svých rodičů, naproti tomu Hynek navštěvuje německé školy, které ho vedou na scestí: kvůli nepřekonatelné jazykové bariéře není schopen dostudovat, začne pít a hrát karty. Symbolická je již volba jmen hlavních postav: charakterní Václav má typicky české jméno, spjaté s katolickou tradicí země, Hynek v dospělosti používá chybnou německou variantu svého jména – Ignác. Při zátahu na socialistickou buňku, jejímž členem je, spáchá Hynek sebevraždu. Varování obsažené v povídce je namířeno především proti socialismu.

Soustředíme se však na povídku *Knihy ďáblovy*. Expozice vykresluje idylickou českou krajinu, kterou obývá „bodrý, zbožný český lid“.¹⁴ Víška Pozdálav je vůči okolnímu světu uzavřena, není zasažena moderním způsobem života reprezentovaným železnicí a novinami, nastupujícím masovým médiem. „Zpátečnost“ či „zaostalost“ ovšem nebrání jejím

11) Viz Alexej Mikulášek, Miloš Zelenka: „Zapomenutý svět mravoučné literatury“, *Zlatý máj* 36, 1992, č. 3, s. 142–144.

12) Cit. dle J. Springhall: *Youth, Popular Culture and Moral Panics*, cit. dílo, s. 6.

13) Viz P. Janáček: *Literární brak*, cit. dílo, s. 56–57.

14) Václav Špaček: *Knihy ďáblovy. Časová povídka pro náš lid. Se seznamem knih ďáblových a prostředků proti nim*, Praha, Fr. A. Urbánek 1882, s. 5.

Krásná Srbkyně

aneb:

Mučírna pod haremem a její hrůzy.

Historický román z cypéjských bojů na Balkánském poloostrově.

Nakladem A. Hynka, kněhkupce v Praze: Cetelna ulice.

Krásná Srbkyně aneb: Mučírna pod haremem a její hrůzy *Historický román z nynějších bojů na Balkánském poloostrově*, jak zněl podtitul prózy Huga Sternberga, uvedl Václav Špaček jako příklad závadné a nebezpečné literatury.

Zdroj: Hugo Sternberg: *Krásná Srbkyně aneb: Mučírna pod haremem její hrůzy. Historický román z nynějších bojů na Balkánském poloostrově*, Praha, Alois Hynek [1877].

znovu poukazuje na nebezpečí ukryté ve škodlivých knihách a na závěr připojuje seznam závadných knih a nakladatelů, jichž by se měli čtenáři vyvarovat. V převážné většině jde o krvavé romány publikované v sedmdesátých letech, ale nalezneme zde i tituly z předchozího desetiletí, vydané například u pražských nakladatelů Aloise Hynka či Sigmunda Bensingera (Bensinger od roku 1875 provozoval obchod též ve Vídni). Na index závadných titulů navazuje seznam prostředků proti literárnímu „dávlu“: soupis edic a nakladatelů hodných doporučení.¹⁷

15) Tamtéž, s. 9.

16) Tamtéž, s. 49.

17) Tamtéž, s. 85–89.

obyvatelům žít spokojeně a bohabojně. Do rodiny pracovitého mistra Zámoty se však jednoho dne vetře kolportér, který dobromyslnému, ale poněkud naivnímu krejčímu vnutí první svazek sešitového románu.

Od prvních řádků navazuje vyprávěč různými prostředky kontakt se čtenářem: oslovením „milý čtenáři“ či užitím přivlastňovacích zájmen („Knižka se naší rodině velmi líbila“)¹⁵, která čtenáře činí součástí vyprávění a pomáhají navodit pocit ztotožnění s hodnocením vyprávěče. Postavy či místa často charakterizují tzv. mluvící jména či názvy: Nimmher (nakladatel krvavých románů, z něm. *hernehmen* = vzít si), Pleskal (kolportér), Pokročín (vesnice, jež má čtenářský spolek vedený farářem) apod.

Výchovnost prózy zdůrazňují kapitoly s instruktivními názvy (například „Jak působil první sešit“), celkově apodiktický ráz posiluje i využívání proleptických odkazů, které podporují jednoznačnou interpretaci situace a usilují o vyloučení jiného výkladu: „nezbývalo zaslepeným čtenářům ani času, aby se aspoň poněkud probrali z omámení, které v myslích jejich při stálém čtení o vraždách, o loupežích a o popravách musilo nastati“.¹⁶ Styl povídky oživuje a z určitého pohledu narušuje ironie a jazykové hříčky (například název kapitoly „Krvavý konec smutného románu“).

Osvětovou funkci *Knih ďáblových* potvrzuje i autorský paratext prózy: v doslovu

Podobné paratexty nalezneme i u dalších Špačkových próz, nejsou však pojaty v takové šíři: u *Knih ďáblových* jde o pět stran, zatímco třeba v případě *Loteristy* jen o dva odstavce zahrnující zprávu o odsouzení manželů, kteří podvody získávali peníze na loterii, a informace o celkové sumě vsazených peněz.¹⁸

Knih a četba – dobrý sluha, ale zlý pán

Své téma Špačkova próza zřetelně signalizuje již názvem *Knihy ďáblovy*. Sama kniha v povídce představuje předmět, jehož vlastnictví a přítomnost v domácnosti nejsou běžné:

Co nás poněkud překvapuje, to jest modře natřené prkénko, [...] které vpřed vodorovně vyčnívající se stropem jakousi příhrádku tvoří. Tam si Zámota ukládá – knihy.
Cože, knihy? Ano, knihy, neboť mistr Zámota si po práci také rád něco přečte.¹⁹

Tento zvláštní předmět též vyžaduje opatrnost a zvláštní zacházení. Čtení je popisováno jako ušlechtilá zábava, ale sama pozice knihy je ambivalentní. Vypravěč výslovně upozorňuje na možnou hrozbu, která se v knize může skrývat.²⁰

O vhodné a nevhodné četbě rozhodují dva pozdálavští arbitři literárního vkusu, kteří bdí nad morálkou vesnického společenství – farář a učitel. Společně vytyčují obyvatelům okruh knih dobrých, což je vzhledem k nedostatečné čtenářské zkušenosti (a tedy i potenciální zranitelnosti) náročné.²¹ Mezi vesničany disponují nezpochybnitelnou autoritou:

„Toť si musíš zase brzy nějakou knížku vypůjčiti, jsou-li všechny tak pěkné!“
„Zajisté, že jsou,“ odvětil Jeník, „vždyť to pan učitel řekl.“²²

Jako dobrá literatura jsou prezentovány sentimentální výchovné povídky vycházející z katolického vidění světa;²³ názvy vhodných edic uvádí zmíněný doslov.

Knih v mínění Zámotových obsahuje nutně pravdu a ušlechtilé myšlenky; že by se v ní mohlo ukrývat nějaké nebezpečí, je pro ně téměř nemyslitelné a neslučuje se s dosavadní čtenářskou zkušeností rodiny – veškerá četba ostatně prošla výběrem pozdálavských „strážců morálky“. Nicméně už první románový sešit v sobě skrývá tušenou hrozbu: „Zámotová pocítila v duši své jakousi stísněnost. Co se to jen dnes u nich děje? [...] je to možno, aby i knihy lidi ku zlému sváděly? Což se tisknou také špatné knihy? Vždyť dostanou přídávkem k té knize ‚svatý‘ obraz, nemůže to tedy přece býti kniha špatná.“²⁴

Špatná kniha je v idylické české vesnici zcela nový prvek, jehož jinakost dokládá i jméno, Zámotovým dosud neznámé: román. Cizost románů, potažmo celého světa s nimi

18) Václav Špaček: *Loterista. Výstražná povídka, kterou dospělejší mládeži a jejím rodičům vypravuje...*, Praha, Fr. A. Urbánek 1883, s. 72.

19) V. Špaček: *Knihy ďáblovy*, cit. dílo, s. 6.

20) Tamtéž, s. 9.

21) Tamtéž, s. 6.

22) Tamtéž, s. 9.

23) Viz tamtéž, s. 8–9.

24) Tamtéž, s. 21. Letmo se v povídce setkáme i s motivem strachu z knih: „Zámota počal si sám před sebou zakládati na tom, že má knihy, kterých se sám pan farář bojí“ (tamtéž, s. 26). Farář však nemá strach před romány, ale obává se o osud čtenářů.

spjatého, vypravěč systematicky a zřetelně signalizuje. Kolportér se při vchodu do světnice ohlašuje klepáním, které není ve vsi zvykem. Jeho odlišnost zdůrazňuje soustavné označování „cizinec“ a „neznámý“. Odstup vůči němu podtrhuje použití uvozovek při titulování („Pánovi‘ jela huba jako trakař“),²⁵ nedůvěryhodnost postavy vyjadřuje její vzezření, které pracuje s folklorními rysy zobrazení ďábla (kolportér je vysoký, zrzavý, má městský oděv), i způsob mluvy (jedná jako obchodník či advokát). Kolportérovo chování ostatní postavy zaráží, ale ve své naivitě nedokáže prohlédnout šalbu: „Zámotová se divila, že musí pán jinak mluvit i jinak myslit, a přece má pořád ‚co na srdci, to na jazyku‘. Ale tato myšlenka ji hned opustila, když spatřila nový obraz, který pán ukazoval.“²⁶ Protiváhu kolportéra nacházíme v postavě faráře. Tato opozice vystoupí zvláště výrazně v pozdějších pasážích prózy, kde se farář zjeví v poslední chvíli téměř jako deus ex machina a zachrání Zámotu vyrovnáním účtu s kolportérem.

Co hrozí čtenáři románů

Seriálová próza distribuovaná kolportáží je v povídce prezentována jako novum. Celá druhá kapitola proto vysvětluje principy fungování kolportáže a stručně představuje typ četby distribuované tímto způsobem: jednotlivé sešity nejsou příliš rozsáhlé, množství sešitů je zprvu záměrně podhodnoceno, aby se potenciální čtenář nevylekal vysokým počtem, a tedy i celkovou vysokou cenou (román mívá obvykle několik desítek sešitů). Shrnutí principu kolportáže i systému prémie, jež slouží jako lákadlo pro čtenáře, nacházíme v koncentrované podobě opět v doslovu, včetně ironického upozornění na dodatečné náklady spojené s prémie.

Čtenář se prostřednictvím povídky seznamuje také s produkčním i distribučním záze-
mím sešitových románů, při jehož popisu autor pracuje s tehdy obvyklými negativními stereotypy; dle jména se usuzuje na národnost a náboženství vydavatele:

„Nimmher? To bude snad nějaký Němec nebo žid, ne?“ tázal se nedůvěřivě Zámota, který nebyl nikdy velikým přítelem židů.

„Co vám napadá!“ řekl cizinec; „je to křesťan, katolík a upřímný Čech. Soudíte bezpochyby dle jména? Na tom nezáleží, to byste se mýlil. – Tedy pan Nimmher ty knihy vydává, a já jsem – já jeho knihkupectví zastupuji; jmenuji se Pleskal.“²⁷

Vedle krvavých románů je v povídce tematizován další typ tabuizované produkce, pravděpodobně pornografie, jejímž zásadním rysem je vazba k městskému prostředí. V tomto případě se však nejedná o knihu, nýbrž o obraz:

„Inu, tohle já nechci ani vidět!“ zvolal počestný Zámota a odvrátil se. „Vždyť je to nějaká ženská dopola –“ [...]

„Odpusťte,“ chlácholil cizinec, „nechtěl jsem Vám toho ani ukázati [...]. Vidíte, máte zrovna mou povahu, já takové věci také nemiluji; ale co platno, – musím i ty nositi. Pan Nimmher

25) Tamtéž, s. 10.

26) Tamtéž, s. 15.

27) Tamtéž, s. 13.

takových obrazů také nerozdává, ale lidé – takhle někde v městě – si jich přejí, a on to musí lidem udělati k vůli, že je vezme odjinud.“²⁸

Ukázka také zdůrazňuje prvek komerčnosti: kolportérův nakladatel by sám takové věci nešířil, aby ale obstál v konkurenci, je nucen je prodávat. Z dnešního pohledu může být překvapivé varování před již klasickými texty (Boccaccio) i nejnovější literaturou (Zola): „Zvláště obsahu oplzlého jsou *Nana* a *Dekameron*“,²⁹ které signalizovalo spojitost Urbánkovy kampaně proti krvavým románům s dobovými diskusemi o realismu a naturalismu a jejich recepci v české umělecké kultuře.

Hrozba skrytá ve čtení tkví v představě, že by čtenář mohl v knihách nalézt podvrtné myšlenky ohrožující společenské a mravní pořádky a následně by mohl chtít měnit stávající uspořádání, tedy již zmíněný faktoid, že přečtené je přímou příčinou následného jednání. Riziko tak spočívá v obtížné možnosti kontroly či přímo v nemožnosti jednou nabytou znalost ovládat.

Nebezpečí spatřované v četbě beletrie spočívalo též v představě, že tato četba přepíná nervy, odvádí od reálného života a může skončit až neschopností čtenáře rozlišovat mezi fikčním světem a skutečností. Čtenář je rozrušován napínavou četbou – jednotlivé sešity nepřinášejí rozuzlení, pouze na sebe vrší zápletky. Napětí nepolevuje a seriálová publikace tak napíná čtenářovy nervy k zešílení.³⁰ Nestřídmé čtení se rovněž podepisuje na fyzickém stavu čtenáře, jenž je nepozorný a unavený.

Špačkova povídka akcentuje především dvě hrozby – ekonomickou škodu a morální rozvrat zvláště nedospělých čtenářů. Vrstva textu, jež popisuje účinky četby, sleduje dvojí cíl: za prvé se vylučuje možnost, že by za dané negativní změny mohlo něco jiného než četba, za druhé povídka poukazuje na nebezpečí skryté v jediném přečtení jediného sešitu románu. Už výčet neblahých následků prvního čtení je varovný. Když syn hlasitě předčítá román, krejčí v napínavém okamžiku přestříhne přednici vesty, na které právě pracuje, jeho ženě přeteče mléko na kamnech a při žehlení spálí sukni. Fyzické následky přicházejí záhy:

Ráno byl [Jeník, MH] jako pitomý, oči měl opuchlé, protože se nevyspal; byl všecek mrzut a nevrlý; měl velikou chuť zůstat doma a nejíti do školy, ale styděl se říci to rodičům.

Také Zámota se dobře nevyspal; byl jako „po muzice“, jak ženě řekl, a na ní pozoroval totéž.³¹

Četba krvavých románů jako ekonomická hrozba – příběh krejčího Zámoty

Symbolem úpadku Zámotovy rodiny se stávají hynoucí květiny na dříve udržované zahrádce.³² Dlouhodobé čtení románů mění návyky postav – čte se dlouho do noci, vzrušení vyvolané četbou zhoršuje spánek. Kvůli nočnímu čtení také krejčí není schopen ráno vstávat, pracuje i v neděli ráno a zanedbává bohoslužby, které přestávají povznášet jeho

28) Tamtéž, s. 14–15.

29) Tamtéž, s. 87.

30) Viz např. Ad. J. Ježorek: „Krvavé romány. Výstraha pro náš lid“, *Literární listy* 2, 1881, č. 11, s. 90–91.

31) V. Špaček: *Knihy dáblovy*, cit. dílo, s. 22–23.

32) Tamtéž, s. 27.

duši a zdají se mu dlouhé.³³ Zámota zcela propadá zhoubné četbě, nevěnuje pozornost své práci a přichází o zákazníky. Potřebuje stále nové a nové „dávky“ čtení, což vyžaduje značné množství peněz a zvyšuje jeho dluhy. Před ženou ale nákup drahých románů tají. Situace vrcholí ve chvíli, kdy kolportér přichází vymáhat splacení dluhu. Zámota je pohnut ženinou lítostí, příchod kolportéra ho rozlítí a chce jej napadnout. Vše uklidní až příchod faráře, který za Zámotu jeho dluh zaplatí a odkrývá nebezpečí skryté v knihách vydávaných pro zisk:

„Takoví podvodní šejdíři, kteří se neostýchají zahubiti pro několik grošů spokojenost a štěstí celých rodin, [...] budou musít klásti jednou před Bohem veliký účet [...]. Jste ještě mladý a silný člověk a může z vás býti něco lepšího, než je nyní. Tu máte peníze; odevzdejte je svému patronu, který ďáblu v jeho díle tak vydatně pomáhá.“³⁴

Farářova promluva poukazuje na jedno z témat tradičně spjatých s kritikou populární četby: jde o produkci, jejímž cílem je pouze ekonomický zisk. Nový typ publikace, seriál, může v tomto kontextu fungovat jako příklad „zálučnosti“ nakladatele. Pořizovací cena jednoho sešitu se jeví jako zdánlivě nízká, avšak celková cena románu je nepoměrně vyšší než u „klasické“ knihy, tedy neseriálové publikace. Tento fakt následně funguje jako argument pro odpůrce krvavých románů: kvalitní četba je totiž nejen dobrá, ale především výrazně levnější. Exponování tohoto argumentu můžeme pozorovat i v doslovu *Knih ďáblových*: u prvních tří doporučených knihnic je zdůrazněna právě jejich nízká cena: „sešit stojí 6 krejcarů a je co do objemu tak velký, nebo i větší než sešit ‚krvavého románu‘, který je za 20–25 kr.“³⁵

Krvavý román jako příčina morální devastace – příběh Jeníkův

Díky farářovu zásahu se podařilo Zámotu vyrvat ze spárů zhoubné četby. U jeho syna je však situace jiná, mladá duše není schopna se své závislosti zbavit. Následující ukázka z promluvy obchodníka Korábka pracuje s explicitně vysloveným faktoidem o vlivu špatné četby a jeho působením na mladého čtenáře. Povšimněme si též „hierarchie neštěstí“, v níž četba románů představuje mnohem větší nebezpečí než alkoholismus:

„Opilství je sice ohyzdné, a některý člověk upadl do neštěstí jen proto, že pil, ale povídám, že **některý**; čtenář těchto románů přijde však **skoro každý** ve špatná místa, což se týká hlavně mladých lidí; nevíte snad, co se tu nedaleko minulého týdne stalo? V Podhorském lese zdržovala se tlupa lupičů [...]; četníci je všechny schytali, a tu se ukázalo, že to byli samí mladíci; nejstarší, jemuž bylo teprve dvacet roků, byl jejich náčelníkem; bývali to dříve hodní hoši, ale zkazili se čtením těch románů, které se jmenují **krvavé romány**, poněvadž se v nich vypravuje jen o samých vraždách a o jiných ukrutnostech.“³⁶

33) Tamtéž, s. 28.

34) Tamtéž, s. 62.

35) Tamtéž, s. 89. Nízkou cenu často signalizoval již název edice, např. Laciná knihovna národní.

36) Tamtéž, s. 54.

Povídka Jeníkovu zkázu zobrazuje krůček po krůčku. Při čtení prvního sešitu je narkročení na špatnou cestu demonstrováno slovem – krejčí při napínavé scéně kleje, mluví „dáblovou řečí“. Jeho syn Jeník je velmi udiven, neboť otec takto nemluvívá, a pokračuje v hlasitém předčítání románu, kde se odehrává milostná scéna, která je z pohledu krejčího pro syna nevhodná, proto jej napomíná, aby dále nečetl. Jeník jej poslechne, ale pouze s nevolí. U dospělých sledujeme „pouze“ nepozornost, jež se odráží především na vykonávané práci, u Jeníka po prvotní nepozornosti začíná klíčit vzdor.

Jeník od počátku četbu silně prožívá: „Myslíval si, co by asi on činil, kdyby byl na místě toho zápasníka neb lupiče, a často mu napadlo, že jednal ten neb onen dosti hloupě, že to měl udělati tak a tak.“³⁷ Další čtení má za následek postupné otupění vůči popisovaným zločinům, zobrazované násilí již nebudí takový děs či pohoršení jako na počátku. Špatná četba vede i k horším pokleskům, například ke lži³⁸ a posléze i ke krádeži.³⁹

Chlapcovu zkázu urychluje i to, že se dostává mimo vliv kladných autorit, pozdálkových „strážců morálky“, kvůli čtení totiž přestává chodit na mše. Posléze je Jeník vyloučen ze školy a otec svoluje, že jej vyučí svému řemeslu. Hochovi se však do práce nechce, často ji kazí a i působením četby touží po zahálčivém životě bohatých. Jistá naděje pro Jeníka vysvitne po zásahu faráře při splácení dluhu kolportérovi. Ale jeho mladá mysl není natolik silná, aby se četby vzdala, chlapec navíc objeví komerční půjčovnu knih, která jeho zkázu v podstatě dokoná – přisun jedu pokračuje.

Stejně jako na krejčím se i na Jeníkovi projevilo tělesné chátrání; v Jeníkově případě je dále zdůrazněna i změna duševní:

Jeníkovi bylo osmnáct let; kdyby nebyl čtením románů úplně zkažen, byl by to hezký mladík: jeho modré oko pohlíželo by zajisté na každého přívětivě, ale tak těkalo nejistě z předmětu na předmět; na čele měl hojně vrásky, poněvadž se často mračil přemýšleje o hrůzných událostech románových; usmál se zřídkakdy, a stalo-li se to, byl úsměv jeho velmi odporný; podobal se skoro úsměvu šilence.⁴⁰

V ukázce si povšimněme především somatizace čtenářských prožitků. Stejně jako krejčí je i Jeník chycen v pasti seriálové literatury, jež přepíná jeho nervy. Avšak v Jeníkově případě je vliv četby mocnější: přestává být schopen rozlišit mezi skutečným světem a světem románu. Své vyvolené Mařence se pokouší dvořit způsobem vyčteným z románů a nepřipouští si možnost, že by jeho city nemusely být opětovány.⁴¹ Zřetelně se románové jednání projevuje v jeho strojené mluvě: „Nemám sice jmění, jímž bych mohl vaši dceru oblažiti,“ deklamoval Jeník vystupuje na špičky, „a proto nežádám také na vás peněz. Chci jen vaši dceru, která se stala hvězdou mého žití. Mohu jí sice podati jen tyto dvě pracovitě ruce a horoucí lásku v srdci –“⁴² Je však odmrštěn.

37) Tamtéž, s. 27.

38) Tamtéž, s. 32.

39) Tamtéž, s. 67.

40) Tamtéž, s. 72.

41) Tamtéž, s. 74.

42) Tamtéž, s. 75.

Jak farář prorokoval, mladá duše není schopna náporu zla odolat a Jeník zešílí. Ztráta rozumu předznamenává tragické vyvrcholení povídky. Mladík je po pokusu o vraždu Mařenčina otce odvážen do blázince. Na povoz, ve kterém jede, přisedne kolportér Pleskal. Jeník Pleskala pozná a zaútočí na něj nožem; oba exemplárně umírají:

Se slovy: „Zhyň, vrahu mé spokojenosti!“ napřáhl šílenec velký zavírák na cizince a rázem vrazil mu jej do prsou. Ale ještě nyní nepustil své oběti: oběma rukama uchopil ji za hrdlo, nedbaje, že drží umírajícího. Bezvhládné tělo přehnulo se přes okraj vozu, a s ním spadl i šílenec drže posud pevně mrtvolu. Představený trhl rychle opraťmi – ale pozdě: mrtvola odletěla daleko od vozu, a šílenci přejelo kolo přes hlavu. Byl mrtev.⁴³

F. A. Urbánek a jeho boj proti „literárnímu jedu“

V českých zemích se s krvavými romány setkáváme nejpozději od padesátých let 19. století, vedle původních textů se jednalo především o překlady z němčiny.⁴⁴ Mezi první vydavatele tohoto typu četby patřili Sigmund Bensinger či Karel Trachta.⁴⁵ Spontánní šíření mezi čtenářskou obcí na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let vyvolalo též nesmiřitelné protesty.

Mezi přední osobnosti boje proti krvavým románům patřil již zmíněný bibliograf a pedagogický a hudební nakladatel F. A. Urbánek. Důraz kladl na výchovnou, vzdělávací a národně buditeckou funkci literatury, což následně zúžilo okruh jeho spolupracovníků na učitele a též značně omezilo tematický záběr produkce na „mravoučnou literaturu pro děti a mládež a pedagogické příručky“.⁴⁶

Manifest boje proti krvavým románům uveřejnil Urbánek ve stati *Literární dryáčnictví*, publikované v letech 1869 a 1870 na pokračování ve *Věstníku bibliografickém*.⁴⁷ Výchozím argumentem je tvrzení, že dobrá kniha je pro lid příliš drahá a čtenáře umořuje množstvím na první pohled levné, avšak nekvalitní a především nečeské literatury, proti níž je nutno rychle a účinně zasáhnout.

Vhodnější situace pro živější odezvu uzrála až o deset let později. V roce 1880 začal vycházet *Urbánkův věstník bibliografický*, nástupnický titul *Věstníku bibliografického*. Urbánek zde figuroval jako majitel, redaktor a také jako autor většiny nepodepsaných článků.⁴⁸ Význam, který Urbánek přisuzoval nutnosti varovat čtenáře před hrozbou skrytou v krvavých románech, dokládá i značný prostor věnovaný tomuto tématu. Nevhodné literatury byl vyhrazen celý pododdíl s výmluvným názvem *Zapovězené knihy* či *Literatura*

43) Tamtéž, s. 82.

44) Více viz Jaroslav Kunc: „Krvavý román‘ a boj bibliografa F. A. Urbánka proti němu v letech 80. minulého století“, *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C - Literární historie* 16, 1971, č. 2, s. 107–113; Leoš Karel Žižka: *Paměti a osudy. Knihkupecké vzpomínky na léta 1871–1884*, ed. Aleš Zach, Praha, Jan Kanzelsberger 1999.

45) Viz o nich zvláště Aleš Zach: *Slovník českých nakladatelství 1849–1949*, <<http://www.slovník-nakladatelství.cz>>.

46) Aleš Zach: „Fr. A. Urbánek“, in Luboš Merhaut (ed.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, díl 4, sv. 2, *U-Ž. Dodatky A–Ř*, Praha, Academia 2008, s. 1129–1136, zde s. 1132.

47) [František Augustin Urbánek]: „Literární dryáčnictví“, *Věstník bibliografický* 1, 1869, č. 5–6, s. 39–40, 56–57, 2, 1870, č. 1–2, s. 2–4, 20–22.

48) A. Zach: „Fr. A. Urbánek“, cit. dílo, s. 1135.

ukrutná tzv. krvavá, kde byly uváděny konkrétní tituly.⁴⁹ Pro vyznačování nežádoucích publikací se užívalo i zvláštních symbolů (hvězdička apod.).

Časopis vítal a podporoval jakékoli zásahy proti sešitovým románům. Kladně bylo hodnoceno zahájení vydávání nových edicí, například Světové bibliotéky Karla Vačleny, které však Urbánkův časopis vytýkal příliš vysokou cenou, pro niž knihnice není konkurenceschopná.⁵⁰ Časopis zaznamenával též příklady zahraničních zásahů hodné následování – například udělování pokut za půjčování „nemravné“ literatury mládeži.⁵¹

Průběžně se na stránkách Urbánkova věstníku objevovaly též zprávy dokládající negativní vliv četby. Šlo především o násilné činy, jejichž společným jmenovatelem byla vždy pachatelova záliba v četbě „krvaváků“. V těchto zprávách nebýval většinou rozlišován žánr proskribovaných knih, výjimku tvořily pouze prózy s tematikou Divokého západu, tzv. indiánky. Následující úryvek ukazuje téma závadné četby v širším kontextu – na naivního čtenáře může působit jakýkoli nevhodný text, nejen beletrie, ale též publicistika:

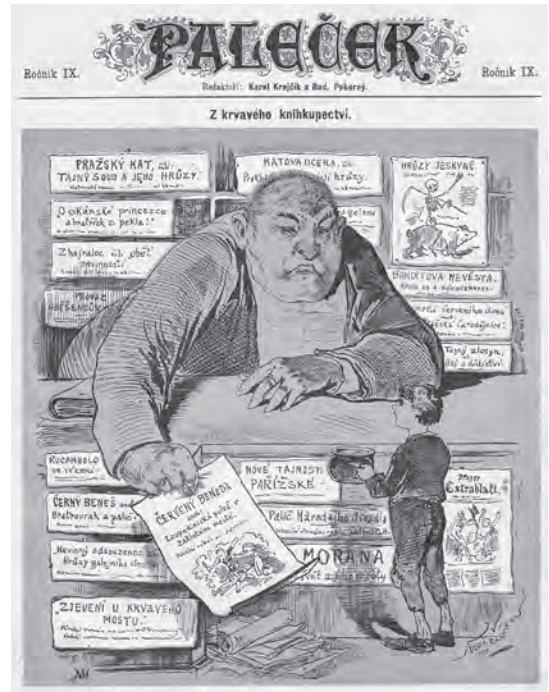
Měli [dva zadržení hoši, MH] u sebe 4 revolvery, dva veliké nože, tisíc nábojů a 180 dolarů ve zlatě. Ve výslechu před policejním úředníkem vyznali kloučkové, že v poslední době nejeden popis bojů s indiány přečetli, a tu že se v nich ujala myšlenka, že by měli vyhubiti zbytek indiánů neb aspoň kmene Sioux. Avšak tito kvítkové četli nejen smet mezi romány, nýbrž i ty sáhodlouhé zprávy amerických novin o loupežnictví takřka do sebe hltali, a proto také na otázku, co by po vyhubení Sioux indiánů byli započali, odpověděl jeden z nich: „Inu, bratři Fordové ukazují se v desíticentovém muzeu, a tak dělají dobré kšefty. Když tedy oni co vrahové loupežníka Jesse Jamesa tak velice táhnou, jakž bychom teprv byli táhli my co vyhubitelé Sioux indiánů!“⁵²

49) Některé ze zde zmíněných knih můžeme nalézt také v seznamu „knih ďáblových“ v závěru Špačkovy povídky, V. Špaček: *Knihy ďáblové*, cit. dílo, s. 86–88.

50) „Proti ‚krvavé literatuře‘“, *Urbánkův věstník bibliografický* 1, 1880, č. 1, s. 21–22.

51) „Proti nemravné ‚literatuře‘“, *Urbánkův věstník bibliografický* 4, 1883, č. 7, s. 217.

52) „Nová oběť krvavých románů“, *Urbánkův věstník bibliografický* 4, 1883, č. 7, s. 217 (převzatá zpráva z listu *Hlas* [Saint Louis] 12, 1883, č. 443, 28. 3.).

Krvavý knihkupec Údajným předobrazem knihkupce, karikovaného na obálce humoristického časopisu *Paleček*, byl nakladatel Karel Trachta, jeden z neznámějších českých vydavatelů krvavých románů. Autorem kresby byl redaktor časopisu Karel Krejčík. Text pod obrázkem: „Krvavý knihkupec: ‚Co chceš, dítě, s tím hrncem?‘ – Hošík: ‚Maminka slyšela, že tu mají lacinou krev, tak prosí, aby jí hrníček té krve prodali.“ Zdroj: *Paleček* 9, 1881, č. 48, s. 377.

Konkrétní strategie

Noticky, glosy a články uveřejňované v *Urbánkově věstníku bibliografickém*, stejně jako prózu Václava Špačka, která tvoří organickou součást Urbánkovy kampaně, lze chápat jako různé strategie, jež reprezentují jednotlivé fáze procesu morální paniky. Tu zde představujeme jako zamýšlenou eliminaci jevu prezentovaného jako pokus o útok na řád a fungování společnosti prostřednictvím médií. Pomalu se rozvíjí spirála reakcí: po úvodní informaci následuje odezva mezi obyvatelstvem, jež je prezentována v médiích, což může umocnit další reakci obyvatel atd. Zásadní vlastností morální paniky je však také její časová omezenost, nejde o stabilní reakce, jež by se odehrávaly v dlouhém časovém rozpětí.

Podle Stanleyho Cohena bývá jev spouštějící reakci v podobě morální paniky prezentován jako nový, ale kořeny jeho problematičnosti jsou hlubší a pocházejí z repertoáru tradičně stigmatizovaných fenoménů. Jde tak o paradoxní spojení nového se starým. S krvavými romány se v českém prostředí setkáváme po několik desetiletí, jak dokládají data vydání jednotlivých textů, ale přesto jsou prezentovány jako nový a cizí element ještě kolem roku 1880. Specifické lexikum volí i články z *Urbánkova věstníku bibliografického*: distribuci krváků je třeba zamezit (tedy se doposud zcela nerozšířily), krvavá literatura zaplavuje venkov apod.:

Uprostřed pšenice objevily se zvláště v letech posledních byliny nanejvýš jedovaté; není to pouhé býlí, ale blín, rulík a bolehlav a jak se všechny ty jedovaté rostliny jmenují. Než zanechme obrazů a rceme, že touto jedovatinou v písemnictví našem jest takzvaná „krvavá“ čili „ukrutná“ literatura, která netoliko zdárnému vývoji písemnictví našeho překáží, ale zároveň mravně otravuje všechny ty, kdož z lehkomyšlnosti nebo z nevědomosti po plodech jejích sáhají a jich požívají.⁵³

Podobně explicitní forma označování byla používána i v bibliografických rubrikách *Urbánkova* časopisu. Současně se stigmatizací probíhá proces tzv. sociální exkluze čtenářů krváku, jíž mělo být dosaženo i aktivitou čtenářů *Urbánkova věstníku*. Ti měli sami do redakce zasílat jména „ukrutných“ čtenářů:

Dodatek red. Žádáme všech přátel mravopočestnosti, aby s námi laskavě sdělili, ve které obci a v kolika ex[emplářích] „krvavé“ romány odebírají? Jako jsou: *Pražská čarodějnice aneb Mrtvá nevěsta a nepřátelští bratři*, *Vaněk znamenáný*, *Ďáblova žena*, *Hrabě Egmont*, *Zakuklený princ*, *Krásná kajčnice*, *Umrličí ruka*, *Vídeňský kat*, *Rinalda*, *banditova nevěsta*, *Krvavá svatba*, *Syn papežův*, *Tajemný šlechtic*, *Zákeřníci ve fraku*, *Dcera papežova*, *Tajemná nevěsta*, *Pražský kat*, *Bratrovrah a palič*, *Tajnosti klášterů neapolských*, *Katův pacholek*, *Princezna cikánská* a ty ostatní. My těm hladovým vlkům věnujeme „zvláštní“ pozornost, doufajíc, že národní časopisy naše podpory své nám neodeprou.⁵⁴

Výzva nezůstala oslyšena, do redakce zřejmě začala záhy docházet žádaná „udání“. Hned v následujícím čísle čteme:

53) Josef Rydvan: „Dravci v literatuře české“, *Urbánkův věstník bibliografický* 2, 1881, č. 2, s. 29–30, zde s. 29.

54) „Dodatek red.“, *Urbánkův věstník bibliografický* 1, 1880, č. 10, s. 241.

K vyzvání, jež v čísle 10. Vašeho *Věstníka bibliograf.* uveřejněno bylo, sděluji Vám, že ve Starči u Třebíče odebírá *Krále moře* Vinc. Kučera, **nadučitel** (!!!), Jos. Neumann, c. k. poštovní výpravčí a kupec. K tomu budiž podotknuto, že onen nadučitel V. K. do roka ni jedné knihy, mimo zmíněné dílo – nekoupil. – Takových učitelů snad Čechie nemá? – I v Třebíči hojnost těch hltavých vlků jest, a bude-li mi možno nějakého zachytiti, oznámím Vám jméno jeho.⁵⁵

Ve Špačkově povídce naproti tomu není sociální exkluze zdůrazněna, je však prezentována jako přirozený následek čtení románů: teprve poté, co Zámota přestane krváky číst a začne znovu poctivě pracovat, je do vesnické pospolitosti postupně přijímán zpět.

Problematizovaný jev nezřídka svou neznámostí vyvolává obavy, a vyžaduje proto vystoupení autorit či znalců. V *Knihách dáblových* takto můžeme interpretovat kázání faráře před nebezpečím kolportovaných románů. Stejnou funkci plní i delší statě v Urbánkově věstníku, viz například citovaný článek Josefa Rydvana *Dravci v literatuře české*. Autory těchto textů můžeme chápat jako cohenovské „strážce morálky“, kteří se rekrutují z řad jak odborné, tak laické veřejnosti. Střety s prvky, jež zastupují problematický element, můžeme vidět jako rituální konfrontace mezi „narušiteli“ a „strážci morálky“.

Další významnou strategií, jež také dokládá postupující eskalaci pocitu ohrožení, jsou výzvy k radikálnějšímu zacházení s krvavými romány. Nezastupitelnou roli zde hraje očištný oheň, prezentovaný jako univerzální lék. Performativnost těchto snah průběžně narůstá:

Svornost píše v č. 57. dne 16. října: [...] Několik uvědomělých občanů z blízkých Kralovic, kteří nabyli přesvědčení, že proti hlíze „krvavých románů“ nepomáhá žádné varování ani poučování, rozhodli se sáhnouti k prostředku velmi radikálnímu, jenž zasluhuje následování. K tomu cíli sbírali a kupovali všude všechny ty ničemné škváry lid náš otravující, až sbírka jich konečně dosáhla značného počtu 450 svazků. A celou tuto sbírku odhodlali se zmínění občané ohněm na hranici upáliti, řídíce se přitom pravidlem, že proti moru krvavých románů nic tak dobře nespomáhá jak oheň. Upálení stane se již příští středu kvečeru a vyhlédnuto jest k účelu tomu blízké návrší Řípec.⁵⁶

Za vrchol tažení můžeme považovat snahy o společenskou změnu, tedy návrhy na zákaz kolportáže krvavých románů, které však nebyly uzákoněny. O obou těchto návrzích *Věstník* s radostí informoval. První z nich podal hrabě Jan Harrach v červenci 1880.⁵⁷ *Věstník* posílil význam zprávy o podání tohoto návrhu i vizuálním zdůrazněním: pro glosu je použit jiný typ písma, zpráva je vysazena tučným řezem. Následujícího roku je podobně zvýrazněna zpráva o obci Vysoká, jež podala žádost k českému zemskému sněmu, aby bylo zamezeno „rozšiřování románů krvelačných“.⁵⁸ Tyto dvě akce vystupují jako jediné nám známé pokusy o institucionální zákaz sešitových románů ve sledovaném období.

55) „[K vyzvání...“], *Urbánkův věstník bibliografický* 1, 1880, č. 11, s. 264.

56) „[„Svornost“ píše...“], *Urbánkův věstník bibliografický* 1, 1880, č. 10, s. 240.

57) „Ukrutná literatura na sněmě království českého“, *Urbánkův věstník bibliografický* 1, 1880, č. 6, s. 143.

58) Viz páté sezení třetího výročního zasedání českého zemského sněmu z 5. 10. 1881, <<http://www.psp.cz/eknih/1878skc/3/stenprot/005schuz/s005001.htm>>, přístup 1. 9. 2014, a desáté sezení téhož zasedání

Pokusy zasáhnout proti zábavné sešitové četbě nacházíme nejen v Čechách, jak již ostatně naznačovaly zprávy z *Urbánkova věstníku bibliografického*. V úvodu jsme zmiňovali první vlnu zásahů proti tzv. šestákovým časopisům v Británii. V devadesátých letech 19. století následovalo druhé tažení, jež dávalo do souvislosti vliv sešitových magazínů s případy dětských sebevražd.⁵⁹ Na přelomu století byly tyto *penny dreadfuls* postupně vytlačovány jiným typem levné sešitové produkce.

Možnost postihovat spornou literaturu podle zákona existovala od roku 1873 i ve Spojených státech amerických. Tento zákon prosadil poštovní inspektor Anthony Comstock, mimo jiné zakladatel Newyorské společnosti pro potlačení neřesti (*New York Society for the Suppression of Vice*)⁶⁰ a autor příručky *Traps for the Young (Past na mládež, 1883)*, kde je sešitovým románům věnována celá kapitola,⁶¹ či brožury *Morals Versus Art (Morálka versus umění, 1887)*. V Comstockově hledáčku byla především pornografie.

Příklady britské a americké provenience i domácí pokus o potlačení krvavých románů představují případy morální paniky s jejími specifickými rysy. Petiční akce požadující zákaz kolportáže chápeme jako vrcholné vzepětí strachu před závadnou četbou a jako pokus o prosazení radikální společenské změny, jež však ani zde v dané době nenastala.

Vědomí rizik spojených s populární četbou však ve společnosti zůstávalo a variace tohoto nebezpečí se do veřejných debat stále vracela – připomeňme například stať pedagoga, publicisty a politika Petra Zenkla *Proč a jak bojujeme proti četbě špatné?* z desátých let 20. století, jež pracovala s podobnými argumenty. Literární „býlí“ – četbu jednak literárně bezcennou, jednak mravně nebezpečnou – je podle Zenkla třeba vymýt za součinnosti knihkupců, rodičů a učitelů, neboť záchrana mladého čtenáře je též záchrana budoucnosti národa, tedy úkol prvořadě důležitosti neomezovaný politickou příslušností, náboženským vyznáním ani sociálním stavem.⁶² Za další návrat tohoto tématu můžeme považovat debaty o braku a pornografii, jež se objevily na konci dvacátých let 20. století.

sněmu z 12. 10. 1881 <<http://www.psp.cz/eknih/1878skc/3/stenprot/010schuz/s010003.htm>>, přístup 1. 9. 2014; též „Proti ukrutné literatuře“, *Urbánkův věstník bibliografický* 2, 1881, č. 9, s. 220.

59) J. Springhall: *Youth, Popular Culture and Moral Panics*, cit. dílo, s. 90.

60) Byla založena roku 1873 a působila zhruba do padesátých let 20. století. S britskou organizací podobného názvu neměla nic společného.

61) Anthony Comstock: „Half-Dime Novels and Story Papers“, in též: *Traps for the Young*, New York – London, Funk & Wagnalls Co. 1883, s. 20–42.

62) Petr Zenkl: „Proč a jak bojujeme proti četbě špatné?“, *Česká osvěta* 8, 1912, č. 1–2, s. 4–13, 36–44, zde s. 42.